

УДК 37.013.42:376-053.4

DOI: 10.31652/3041-2439-2025-3-7

Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення через піскотерапію

Єлизавета Панченко

Житомирський державний університет імені Івана Франка Житомир, Україна

Анотація

Авторка звертає увагу на те, що в сучасному суспільстві збільшується кількість дітей із мовленнєвими порушеннями, що ускладнює їхню соціалізацію, навчання та комунікацію. Традиційні методи мовленнєвої терапії не завжди дають швидкі та стійкі результати, тому потрібні альтернативні підходи, що враховують особливості психоемоційного розвитку дітей. Гра з піском допомагає дітям знижувати рівень тривожності, долати мовленнєві бар'єри та покращувати комунікативні навички через невербальну взаємодію, яка поступово переходить у мовленнєву. Метою статті авторка визначає обґрунтування впливу пісочної терапії на розвиток комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Для досягнення мети використано теоретичні (аналіз наукової літератури, синтез та узагальнення отриманих теоретичних знань для розробки методичних рекомендацій) та емпіричні (спостереження, педагогічний експеримент для визначення рівня розвитку комунікативних навичок у дітей із ЗНМ, кількісний та якісний аналіз отриманих даних) методи.

Практична частина містить результати дослідження ефективності піскотерапевтичних занять у розвитку комунікативних навичок дітей із ЗНМ. Представлено серію занять з піскотерапії, які позитивно впливають на формування діалогічного та монологічного мовлення, збагачення словникового запасу, розвиток граматичної правильності мовлення. У дослідженні стверджується, що регулярні заняття з піском стимулюють дітей до активного мовленнєвого самовираження, сприяють розвитку вербальної та невербальної комунікації, а також покращують загальний психоемоційний стан. Представлені практичні рекомендації щодо організації занять із пісочної терапії, описані позитивні аспекти використання даного методу. Піскотерапія може бути інтегрована в комплексну систему корекційно-розвивальної роботи, збагачуючи її новими можливостями для розвитку мовлення та соціальної адаптації дітей.

Ключові слова: комунікативні навички, діти із загальним недорозвиненням мовлення, старший дошкільний вік, пісочна терапія.

UDC 37.013.42:376-053.4

DOI: 10.31652/3041-2439-2025-3-7

Development of communication skills of children with general speech development through sand therapy

Elizaveta Panchenko

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

Abstract

The author draws attention to the fact that in modern society the number of children with speech disorders is increasing, which complicates their socialization, education and communication. Traditional methods of speech therapy do not always produce quick and lasting results, so alternative approaches are needed that take into account the peculiarities of children's psycho-emotional development. Playing with sand helps children to reduce anxiety, overcome speech barriers and improve communication skills through non-verbal interaction, which gradually turns into speech. The purpose of the article is to substantiate the impact of sand therapy on the development of communication skills in children with generalized underdevelopment of speech. To achieve this goal, theoretical (analysis of scientific literature, synthesis and generalization of theoretical knowledge to develop methodological recommendations) and empirical (observation, pedagogical experiment to determine the level of development of communication skills in children with generalized underdevelopment of speech, quantitative and qualitative analysis of the data) methods were used.

The practical part contains the results of a study of the effectiveness of sand therapy sessions in the development of communication skills of children with SEN. A series of sand therapy sessions is presented that positively affect the formation of dialogic and monologic speech, enrichment of vocabulary, and development of grammatical correctness of speech. The study argues that regular sand therapy sessions stimulate children's active linguistic expression, promote the development of verbal and non-verbal communication, and improve their overall psycho-emotional state. Practical recommendations for organizing sand therapy classes are presented, and the positive aspects of using this method are described. Sand therapy can be integrated into a comprehensive system of correctional and developmental work, enriching it with new opportunities for speech development and social adaptation of children.

Keywords: communication skills, children with generalized underdevelopment of speech, senior preschool age, sand therapy.

Постановка проблеми. У сучасній освіті та психологічній практиці все більшої уваги набуває питання розвитку комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Комунікація є важливим елементом соціальної адаптації, навчання та розвитку дитини. Проте діти із ЗНМ часто натрапляють на бар'єри в спілкуванні. У теперішніх умовах під час освітнього процесу педагоги все частіше прагнуть використовувати нетрадиційні технології, які будуть сприяти розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку.

Пісочна терапія є одним із ефективних арт-терапевтичних методів, який дозволяє дітям виражати свої думки, емоції та переживання через невербальне середовище. Вона є м'яким методом роботи, який допомагає дошкільникам опрацьовувати страхи, тривоги, агресію та інші емоційні проблеми без прямого втручання дорослих. Це особливо важливо для дітей, які ще не можуть висловлювати свої переживання. Однак, незважаючи на його ефективність, застосування цього методу в корекційній роботі потребує детального вивчення та адаптації пісочної терапії для покращення комунікативних навичок у дітей із ЗНМ.

Над питанням використання пісочної терапії у роботі з дітьми дошкільного віку на практиці працює низка сучасних практичних педагогів, психологів та науковців: А. Банах, О. Бондаренко, Т. Дичок, Н. Мірошниченко, О. Ревецька, Л. Тягур, Н. Юрченко та інші. Їхні дослідження передбачають вивчення впливу пісочної терапії на психологічний стан дітей, які мають різноманітний спектр проблем, пов'язаних з розвитком.

Мета статті: обґрунтування впливу пісочної терапії на розвиток

комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу. Уперше пісок як засіб лікування використав швейцарський психолог і мислитель, автор аналітичної психології К. Юнг [3, с. 204]. Після цього ідея використання контейнера з піском та іграшками в психологічному консультуванні була запропонована в 1920-1930-х роках британською лікаркою М. Ловенфельд [2, с. 77]. За порадою свого вчителя К. Юнга, Д. Калфф почала вивчати книгу «Гра в дитинстві» М. Ловенфельд. Надихнувшись її надбаннями, Д. Калфф розробила власну методику, яка отримала назву Sand play. Після цього піщану терапію стали застосовувати у всьому світі під час роботи як з дітьми, так і з дорослими для дослідження їхнього внутрішнього світу.

Потужний ресурс пісочниці є корисним для корекційно-розвиткової й освітньої роботи з дітьми. Завдяки додатковому акценту на тактильну чутливість, відкривається «мануальний інтелект» дитини [1, с. 289].

Пісочну терапію рекомендують використовувати з дітьми, які мають підвищену тривожність, невпевненість у собі, певні страхи, важко адаптуються до умов закладу дошкільної освіти, а також відчують емоційні труднощі, які спричинені кризовими ситуаціями. У процесі роботи з дітьми пісочну терапію застосовують як основний метод впливу на дитину, а також комбнують з іншими методами. Наприклад, у практиці найчастіше трапляється поєднання пісочної та музичної терапії (під впливом певних емоцій на піщаному полотні діти відтворюють переживання, які вони відчують у цей момент) або поєднання з казкотерапією (під час такого процесу діти можуть обігрувати вже відомі казки або створювати власні історії).

Психологи та психотерапевти стверджують, що пісок, який має властивість пропускати воду, так само поглинає й негативну психічну енергію, надає можливість позбутися психологічних проблем за допомогою

перенесення на площину пісочниці, зануритися у світ фантазій та власних почуттів, тим самим стабілізує емоційний стан дитини [4, с. 316]. Таким чином дитина створює власний світ, у якому вона може бути собою та показати всі свої думки, емоції та враження, не використовуючи мовлення.

Усі діти без винятку люблять грати в піску, тому що гра з піском – це одна з форм природної діяльності дитини: малюк з цікавістю малює на піску (тварин, букви, цифри тощо), будує різні споруди, робить пасочки, за допомогою фігурок тварин і людей та інших предметів створює різні сюжетні картини власного світу [5, с. 103]. Ефект від використання пісочної терапії для дітей охоплює такі аспекти:

-зменшення емоційного напруження та стресу (діти можуть за допомогою створення певних ситуацій та образів у піску безпечно виразити свої страхи, тривоги та інші негативні емоції завдяки заспокійливому ефекту піску);

-опрацювання травматичного досвіду (у процесі створення сюжетів діти символічно проживають важкі події, що допомагає їм упоратися з переживаннями та знижує посттравматичні стресові розлади);

-розвиток почуття безпеки, оскільки пісок є природним і доступним матеріалом, який діти сприймають як безпечний і знайомий;

-відновлення емоційної рівноваги (через гру з піском діти можуть виразити емоції, які їм важко передати словами. Це допомагає нормалізувати емоційний стан і зменшити емоційну відчуженість);

-покращення соціальних навичок під час використання групової пісочної терапії, яка сприяє розвитку взаємодії, формуванню довіри до інших, а також зменшенню почуттів ізоляції та страху перед соціумом;

-зниження проявів агресії (пісок дозволяє дітям безпечно вивільняти

накопичену негативну енергію, сприяючи її перенаправленню у творчість або ігрову діяльність);

-підтримка когнітивних процесів (унаслідок пережитого стресу в дітей можуть виникати труднощі з навчанням, а робота з піском активізує уяву, мислення та здатність до аналізу).

Пісочна терапія є ефективним методом роботи з дітьми дошкільного віку, які мають ЗНМ, оскільки вона поєднує ігрову діяльність із психокорекційним впливом. Загальне недорозвинення мовлення – це порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи при збереженому слуху, але первинно пошкодженому інтелекті. Діти із ЗНМ мають труднощі у фонетико-фонематичному, лексико-граматичному та комунікативному аспектах мовлення. Через недостатній розвиток мовлення діти старшого дошкільного віку, які мають ЗНМ, стикаються з труднощами в спілкуванні з однолітками та дорослими. Під час спілкування такі діти можуть демонструвати агресію або замкненість, оскільки оточення не завжди їх розуміє, уникати мовленнєвих контактів через страх припуститися помилки. Замість повноцінного мовлення діти із ЗНМ використовують тільки жести або спрощене мовлення. Мовленнєві порушення в старшому дошкільному віці можуть спричинити труднощі в адаптації до суспільного життя, зокрема проблеми в налагодженні дружніх стосунків, труднощі в засвоєнні навчального матеріалу перед вступом до школи, емоційну напругу, соціальну ізоляцію, а також зниження самооцінки через невпевненість у своїх мовленнєвих здібностях.

Цей метод є універсальним та дозволяє забезпечити гармонійний розвиток дитини, розв'язати психологічні проблеми в ігровій та ненав'язливій формі. У процесі пісочної терапії діти, які мають труднощі з мовленням, можуть

висловлювати думки через створення образів у піску. Завдяки грі з піском діти мають можливість коментувати свої дії, називати різні предмети, вигадувати історії, що активізує мовний центр мозку. Завдяки тактильному контакту з піском зменшується напруження, що сприяє розслабленню мовленнєвого апарату. Спільна гра з педагогом та іншими дітьми сприяє формуванню умінь у дітей із ЗНМ дослухатися до інших, відповідати на запитання, висловлювати власну думку, вести діалог. Розігрування історій із залученням іграшок у піску стимулює сюжетно-рольову гру, що розвиває комунікативні навички. Пісочна терапія також корисна для дітей із ЗНМ, які відчувають страх спілкуватися з іншими, адже під час ігор з піском вони в безпечній формі можуть виражати свої переживання, долаючи сором'язливість, невпевненість у собі та тривожність. Діти з труднощами в соціальній взаємодії через гру в піску навчаються створювати власні історії, прогнозувати події, проявляти ініціативу.

Діти із ЗНМ також мають труднощі під час використання невербальних засобів комунікації. Пісочна терапія стає альтернативним способом вираження жестів, міміки та допомагає використовувати комунікативні навички без слів. Дитина вчиться передавати свої емоції через розташування фігурок, зміну ландшафту та сенсомоторну діяльність. Під час створення власних світів, використання різних природних матеріалів, експериментування з текстурами діти вчать мислити образно, будувати логічні зв'язки та придумувати історії. Також дослідження структури піску та його форми стимулює розвиток когнітивних процесів у дітей, які мають ЗНМ: покращує концентрацію уваги, пам'ять та сприйняття.

Для того, щоб перевірити ефективність використання піскотерапії під час розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, нами було проведене експериментальне дослідження, яке складалося з констатувального (визначення рівня розвитку діалогічних навичок у дітей із ЗНМ за мотиваційним, когнітивним, вербальним, невербальним та поведінковим критеріями), формувального (використання піскотерапевтичних занять) та контрольного (перевірка змін у показниках рівня розвитку комунікативних навичок дітей після участі в піскотерапевтичних заняттях) етапів.

Для підбору коректних методик діагностики рівня розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ми визначили критерії та відповідні показники: мотиваційний критерій (інтерес до спілкування з дітьми та дорослими, бажання брати участь у спільній діяльності та іграх, емоційна відкритість у спілкуванні), когнітивний критерій (розуміння мовлення інших, здатність висловлювати власні думки, почуття, бажання, наявність активного та пасивного словникового запасу, граматична правильність мовлення), вербальний критерій (використання різних мовленнєвих конструкцій у спілкуванні, дотримання норм етикету (уживання слів ввічливості, звертань тощо), чіткість і зрозумілість мовлення), невербальний критерій (використання міміки, жестів, правильної інтонації в спілкуванні, узгодженість невербальних засобів із вербальними, уміння розпізнавати емоції співрозмовника) та поведінковий критерій (уміння домовлятися та поступатися, взаємодіяти з іншими без конфліктів, дотримуватися правил групової діяльності).

За загальними результатами дослідження рівня розвитку комунікативних навичок було

виявлено, що лише 14,3 % мають високий рівень розвитку комунікативних навичок, 28,7 % – середній, а найбільший показник продемонстрували діти з низьким рівнем – 57 %. Для дітей з низьким рівнем розвитку комунікативних навичок характерними були такі ознаки: нечітка артикуляція звуків, спрощення складу слова (заміна складних слів простими), переставляння та пропуск звуків і складів, недостатній розвиток фонематичного слуху, що ускладнювало розрізнення схожих за звучанням слів; обмежений словниковий запас, труднощі із підбором слів за темами, нестійкість розуміння значень слів, труднощі в сприйнятті переносного значення, а також використання назв із загальним/ видовим значенням замість слів на позначення понять збільш конкретним значенням (наприклад, «тварина» замість «пес», «дерево» замість «яблуня» тощо); труднощі в словотворенні та словозміні слів (помилки у відмінюванні, узгодженні слів), порушення структури речення. Також діти мали труднощі із зв'язним мовленням (відсутність уміння логічно структурувати висловлювання, складати розповіді та описи). Загалом вони зазнавали труднощів при спілкуванні, важко встановлювали контакт з однолітками та не виявляли ініціативи під час діалогічно спілкування.

Тому ми вирішили розробити серію піскотерапевтичних занять для покращення комунікативних навичок у дітей із ЗНМ, під час яких використовувалися такі методи: вільна гра з піском, яка передбачала створення власних світів, що дозволяло дітям проявляти свої емоції й переживання; рольові ігри, які допомагали навчатися будувати діалог; створення історій у пісочниці; ігри на взаємодію (побудова сюжетних композицій, лабіринтів, різних споруд для розвитку кооперації). Під час роботи з дітьми використовувалися заняття

з піскотерапії за наступними темами: «Подорож у чарівну країну піску», «Моя казка в піску», «Мандрівка в пустелю», «Місто майбутнього», «Сліди на піску», «День на фермі», «У пошуках скарбів», «Професії в піщаному світі», «Піщаний вулкан», «Казкова гора», «Фантастичні істоти», «Космічна подорож», «Пісочний зоопарк», «Пісочний лабіринт», «Загадковий острів», «Піратські пригоди».

На перший погляд, організація занять з пісочної терапії не потребує особливих зусиль, але для того, щоб зробити для дитини такий простір комфортним, необхідно дотримуватися певних вимог та правил. Перед тим, як організувати гру з піском, потрібно підготувати пісочницю та різні засоби для гри. Під час ігор з піском використовують пісочницю, яка має стандартні розміри: 50x70 сантиметрів і глибину близько 8 сантиметрів. Це оптимальний розмір, який дозволяє дітям працювати в пісочниці з комфортом. Її виготовляють з дерева або міцного пластику, які можна легко помити та продезінфікувати. Внутрішні бортики та дно фарбують у блакитний колір, який має заспокійливий ефект, а також несе символічне значення (небо або вода). Пісочницю заповнюють дрібнозернистим, очищеним, кварцовим або морським піском шаром приблизно 5 сантиметрів. Періодично пісок просіюють та дезінфікують для підтримання його чистоти. Ігри з піском проводяться з використанням набору мініфігурок, що зображають максимальну кількість об'єктів, за якими дитина спостерігає в навколишньому світі: люди (різного віку, статі, професій), тварини (домашні, дикі, міфічні), транспорт (поїзди, автомобілі, літаки); будівлі (будинки, замки, мости тощо), природні об'єкти (каміння, дерева, кущі, водойми), природні матеріали (мушлі, гілочки, пір'я, каміння). Також додаються інструменти для роботи з піском, серед яких мають бути граблі, лопатки, відерця, набори для розкопок, різні форми для

створення піщаних скульптур. Таким чином, діти інтуїтивно зможуть обрати фігурки, які допоможуть їм розіграти ситуацію, яка хвилює в цей момент.

Під час організації занять з піскотерапії необхідно дотримуватися принципів, які забезпечать ефективність корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають ЗНМ:

1) принцип комунікативної спрямованості, який полягає в тому, що основна увага має приділятися розвитку мовлення через діалог, опис сюжетів, обговорення дій, для чого педагог використовує питання, що спонукають до розгорнутих відповідей;

2) принцип емоційного комфорту, який передбачає проведення піскотерапевтичних занять у спокійній, довірливій атмосфері, що зменшує страхи та мовленнєві блоки. За умови використання даного принципу дитина із ЗНМ не відчуває оцінювання, що допомагає учасникам краще розкритися під час комунікації;

3) принцип природності та свободи самовираження, який характеризується можливістю вільно взаємодіяти з піском та іншими засобами, відсутністю суворих правил, які заганяли б дитину в певні рамки;

4) принцип систематичності й послідовності, який має на меті впровадження піскотерапевтичних технік поетапно (від простих вправ до складніших сюжетних композицій);

5) принцип індивідуалізації: заняття відбуваються відповідно до бажань дитини, а вибір вправ залежить від її мовленнєвого розвитку;

6) принцип сенсорного сприйняття передбачає поєднання зорового, тактильного, слухового, моторного сприйняття, що дає можливість активізувати роботу різних зон мозку;

7) принцип інтерактивності та взаємодії базується на спільній діяльності дитини, яка має ЗНМ з іншими дітьми або педагогом, створення умов для моделювання реальних комунікативних ситуацій.

Окрім переваг, пісочна терапія також має й свої недоліки, які необхідно враховувати при роботі з дітьми із ЗНМ. Перед тим, як розпочати підготовку до ігор з піском, вихователь має врахувати фактори, за наявності яких не можна використовувати піщану терапію з дошкільниками. До медичних протипоказань належать алергічні реакції на пил або дрібні частинки; наявність ран або дерматологічних проблем на руках, що може ускладнити участь дитини в іграх з піском; астма або інше респіраторне захворювання, під час якого можливе подразнення дихальних шляхів під впливом піщаного пилу. До психологічних протипоказань відносять високий рівень тривожності в дітей, який може проявлятися у відчутті дискомфорту під час контакту з піском; яскраво виражені прояви гіперактивності (дітям може бути складно концентрувати увагу на завданнях, вони можуть почати розкидати пісок). Діти, які мають знижений інтелектуальний рівень можуть потребувати адаптованих методів пісочної терапії.

Дослідження ефективності пісочної терапії як методу розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення підтверджують її позитивний вплив. Після проведення повторної діагностики були зафіксовані такі загальні результати: високий рівень мали 28,5 % дітей, середній – 43 %, низький – 28,5 %. Тобто можемо спостерігати, що використання терапевтичних технік допомагає полегшити процес комунікації для дітей із мовленнєвими порушеннями, зменшити рівень тривожності та страху від спілкування, підвищити самооцінку та впевненість у собі, розвинути здатність до соціальної взаємодії. Піскотерапія ефективно поєднує сенсорне сприйняття, моторну

активність та мовленнєву взаємодію, створюючи природні умови для комунікації.

Висновки. Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення через піскотерапію є ефективним та природним способом навчання, який сприяє їхній адаптації та самовираженню. Використання піскотерапії стимулює розширення словникового запасу, формування діалогічного мовлення, розвиток невербальної комунікації та емоційного

інтелекту. Застосування цього методу в освітньому процесі може значно покращити соціальну взаємодію та мовленнєвий розвиток дітей із ЗНМ. Упровадження пісочної терапії в систему корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають порушення мовлення, є перспективним напрямом. Завдяки цьому методу діти вчаться виражати свої почуття, будувати зв'язні висловлювання та ефективно взаємодіяти з однолітками та дорослими.

Список використаних джерел

1. Банах А., Ревуцька О. Використання пісочної терапії в корекційно-розвитковій роботі з дітьми. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної та інклюзивної сфери*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., м. Запоріжжя, 23-24 жовтня 2024 р. Запоріжжя, 2024. С. 287-292.
2. Зінченко Н. Пісочна терапія (сендплей) у роботі з дітьми та підлітками: обґрунтування методу, сфери застосування і докази ефективності. *Український психоаналітичний журнал*. 2024. Вип. 2, № 3. С. 76- 89. DOI: <https://doi.org/10.32782/upj/2024-2-3-8> (дата звернення: 18.03. 2025).
3. Колпакчи О. Арт-терапія: курс лекцій: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 288 с. URL: <https://surl.li/bbofim> (дата звернення: 19.03. 2025).
4. Тягур Л.М. Сендплей – метод позитивного впливу на психічний розвиток дитини дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 11. Вип. 13. С. 315-323. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740797>. (дата звернення: 18.03. 2025).
5. Харченко А. І. Корекція порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку засобами пісочної анімації. *Розвиток освітнього простору в системі роботи сучасних закладів дошкільної освіти*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Одеса, 16 червня 2020 р. Одеса, 2020. С. 102-105.

References

1. Banakh, A., & Revutska, O. (2024). Vykorystannia pisochnoi terapii v korektsiino-rozvytkovii roboti z ditmy [The use of sand therapy in correctional and developmental work with children]. *Sotsialno-osvitni dominanty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi ta inkliuzyvnoi sfery : materialy Vseukrainskoi naukovo- praktychnoi internet-konferentsii – Socio-educational dominants of professional training of social and inclusive sphere specialists : proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference : zbirnyk tez*. Zaporizhzhia, 287-292. [in Ukrainian].
2. Zinchenko, N. (2024). PISOCHNA TERAPIIA (SENDPLEI) U ROBOTI Z DITMY TA PIDLITKAMY: OBRUNTUVANNIA METODU, SFERY ZASTOSUVANNIA I DOKAZY EFEKTYVNOSTI [Sand therapy (sandplay) in working with children and adolescents: method justification, application areas, and evidence of effectiveness]. *Ukrainskyi psykhoanalychnyi zhurnal – Ukrainian Psychoanalytic Journal*, 2(3), 76-89. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/upj/2024-2-3-8> [in Ukrainian].

3. Kolpakchi, O. (2018). *Art-terapiia: kurs leksii* [Art therapy: a course of lectures]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. Retrieved from: <https://surl.li/bbofim> [in Ukrainian].
4. Tiahur, L. M. (2015). Sendplei – metod pozytyvnoho vplyvu na psykichnyi rozvytok dytyny doshkilnoho viku [Sandplay – a method of positive influence on the mental development of preschool children]. *Aktualni problemy psykholohii – Current issues of psychology*, 11(13), 315-323. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740797> [in Ukrainian].
5. Kharchenko, A. I. (2020). Korektsiia porushen movlennnevoho rozvytku ditei doshkilnoho viku zasobamy pisochnoi animatsii [Correction of speech development disorders in preschool children using sand animation]. *Rozvytok osvithnoho prostoru v systemi roboty suchasnykh zakladiv doshkilnoi osvity : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Development of educational space in the system of work of modern preschool education institutions : materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference : zbirnyk tez.* Odesa, 102-105. [in Ukrainian].

*Статтю надіслано до редколегії 29.03.2025 р.
Статтю рекомендовано до друку 24.04.2025 р.
Статтю опубліковано 18.08. 2025 р.*

Про авторів

Єлизавета Панченко,

асистентка кафедри теорії та методик
дошкільної й інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені
Івана Франка, Житомир, Україна
ORCID iD: 0009-0003-8470-2068
liza.panchenko01@gmail.com

About the Authors

Elizaveta Panchenko

assistant Professor of the Department of Theory and
Methods of Preschool and Inclusive Education
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr,
Ukraine
ORCID iD: 0009-0003-8470-2068
liza.panchenko01@gmail.com